

УДК 811.161.2:378.14:908(477)

ПРОБЛЕМНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Оксана Самусенко

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут філології,
кафедра української та російської мов як іноземних,
бульвар Тараса Шевченка, 14, кімн. 61, 01601 Київ, Україна
тел.: 044 239 34 39
ел. пошта: oksamusenko@mail.ru*

Висвітлено проблеми сучасного розвитку української мови як іноземної. Розглянуто сучасні пошуки методів викладання іноземних мов, висвітлено використання проблемних методів навчання в лінгвокраїнознавчому курсі української мови для студентів-іноземців.

Ключові слова: українська мова як іноземна, лінгвокраїнознавство, проблемні методи навчання, іноземні студенти.

Проблемне навчання розглядається в сучасній науково-педагогічній парадигмі як технологія розвиваючої освіти і користується неабиякою популярністю. Досвід застосування методики проблемного навчання накопичувався у світовій практиці протягом багатьох десятиліть, а сьогодні проблемне навчання є однією зі складових сучасної освіти і процесу становлення людини в цілому. У світлі стрімких змін у нашому суспільстві та у зв'язку зі зміною соціальних вимог до людини змінюються зміст, методи і форми освітнього процесу, оскільки сьогодні від молодого фахівця очікуються високий рівень самостійності та розвинене продуктивне мислення. На перший план виходять дослідницька діяльність та креативність, тому головним завданням навчання визначається не копіювання та репродукування матеріалу, а отримання навичок самостійної та творчої роботи, формування вміння аналізувати та модифікувати отриманий матеріал, продукувати щось нове. Як зауважують науковці, духовна людина – це не та, яка щось знає й уміє, компетентна особа, а та, яка має стійкі орієнтири, що скеровують її діяльність в будь-якій сфері, вимагаючи творчого підходу й нестандартних рішень. Ось чому слід переорієнтувати освіту з отримання готових знань на самостійний пошук відповідей на поставлені питання, що пов'язано з необхідністю вчити не думкам, а вчити думати, дбати про становлення не просто освіченої, а культурної і духовної людини [11: 20]. У цьому контексті варто зазначити, що технологія проблемного навчання саме й полягає у використанні системи методів, які шляхом розв'язування проблемних завдань у процесі засвоєння нових знань формують у студентів творче мислення та пізнавальні інтереси.

Актуальність пропонованої статті зумовлена необхідністю інноваційних розробок у галузі викладання української мови як іноземної, забезпечення навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України на світовому рівні. Досвід роботи з іноземними студентами показує, що ефективність засвоєння матеріалу у формі лекцій українською мовою в іноземній аудиторії є досить низькою, особливо на перших курсах. Однією з причин є недостатній рівень знань мови, якою читається

лекція, тобто української. За Державними стандартами та Програмами з української мови як іноземної студенти, що закінчують підготовчий факультет та вступають на перші курси вищих навчальних закладів України, повинні володіти українською мовою на рівні першого середнього рівня, лексичний мінімум якого становить 2 300 одиниць, що забезпечує спілкування у межах тематичного та інтенціонального мінімумів цього рівня, а основний склад активного словника обслуговує побутову, соціально-культурну та частково професійну сфери спілкування [4]. Таким чином, студенти першого чи другого курсів не володіють достатнім лексичним запасом, необхідним для повноцінного сприйняття лекцій з історії, логіки, філософії, педагогіки тощо в одній аудиторії зі студентами, які є носіями української мови. Тому іноземні студенти часто втрачають інтерес до цього виду викладення матеріалу і переорієнтовуються на самостійне опрацювання підручників та іншої навчальної літератури. У групах, де навчаються лише іноземці, лектори з цих предметів змушені шукати інші способи викладення матеріалу, що мінімально реалізується у підготовці списків термінів, нових слів та словосполучень, основних тез та переліку запитань до теми. Традиційне засвоєння матеріалу шляхом прослуховування лекції в аудиторії, опрацювання тексту підручника та інших матеріалів до цієї теми, подальше відтворення та закріплення на практичних заняттях, на жаль, не дає очікуваних результатів. Численні експерименти довели низьку ефективність репродуктивного методу, оскільки результатом цієї пізнавальної діяльності є запам'ятовування і відтворення інформації, а знання, отримані таким чином, не гарантують розвиток творчих здібностей, не формують навичок пізнання, зокрема наукового, не спонукають до вирішення проблеми різними шляхами та методами. На наш погляд, у цьому випадку доцільним і необхідним є використання проблемних методів навчання.

Основною метою статті є висвітлення використання проблемних методів навчання у викладанні основних та спеціальних курсів студентам-іноземцям, зокрема лінгвокраїнознавства української мови. Для досягнення мети передбачається розв'язання таких завдань: висвітлити сучасні пошуки методів викладання у вищій школі; охарактеризувати сутність проблемних методів навчання; проаналізувати використання проблемних методів навчання в лінгвокраїнознавчому курсі української мови для студентів-іноземців; осмислити перспективи використання проблемних методів навчання у викладанні української мови як іноземної. Матеріалом дослідження є науково-методичні розробки у галузі освіти, зокрема методики викладання мов як іноземних. Об'єктом дослідження обрано лінгвокраїнознавчий курс української мови. Предметом аналізу є проблемні методи та їх використання у викладанні лінгвокраїнознавчої дисципліни в іноземній аудиторії.

Сутність проблемних методів навчання полягає у створенні проблемних ситуацій, завдань, які необхідно вирішити студентам, в результаті чого вони отримують нові знання не у готовій формі, а опановують їх у процесі розумової діяльності. Вважається, що технологія проблемного навчання була заснована на теоретичних засадах американського філософа, психолога й педагога Дж. Дьюї та отримала поширення ще в першій половині двадцятого століття. Цьому навчанню у свій час приділяли увагу І. Л. Лернер та М. М. Скаткін, неабиякий інтерес (як у теоретичному, так і практичному аспектах) воно викликає і сьогодні. Розробці методів проблемного навчання сприяли наукові праці у галузі психології, педагогіки та комп'ютерних технологій. Теоретичні розробки проблемного навчання досить

різномісний, але можна виокремити основні положення, що об'єднують різні теорії та підходи: конструювання творчих навчальних завдань, що стимулюють навчальний процес і активність студентів; послідовне і цілеспрямоване висунення викладачем проблемних завдань для студентів; одержання студентами знань у процесі творчого, наукового пошуку, що відбувається шляхом осмислення проблеми й матеріалу, самостійної активної дослідницької діяльності; постійна взаємодія викладача і студента, діалогічне спілкування у процесі пізнання; залучення студентів до наукового пошуку та творчості. У процесі проблемного навчання відбувається формування прийомів дослідницької діяльності, формування пізнавальної активності, формування психологічної установки на подолання пізнавальних труднощів, розвиток індивідуальних здібностей. Діяльність викладача полягає в організації активного пізнання та керуванні пізнавальним процесом студентів. Як зауважують педагоги та методисти, наявність експериментальних та практичних завдань ще не робить навчання проблемним, оскільки завдання стає пізнавальною проблемою, якщо вимагає роздумів над проблемою, викликає пізнавальний інтерес у студентів, спирається на попередній досвід і знання. Серед рекомендацій щодо використання технології проблемного навчання зустрічаються такі: викладач повинен дати студенту базові знання з теми для подальшого вирішення проблемних завдань, тобто має бути раціональне співвідношення відомої та невідомої інформації; викладачу слід подивитися на завдання очима студента і зацікавити його, спонукати до виконання проблемного питання, для чого можна спроектувати завдання на сучасність та уподобання студента, тобто важливим є забезпечення достатньої мотивації; викладачу рекомендовано сприяти реалізації творчих здібностей, не обмежувати сфери пошуку, шанобливо ставитися до всіх думок і гіпотез, заохочувати студента до залучення знань з інших галузей, проведення паралелей з іншими предметами тощо.

Міжкультурна комунікація вимагає не лише мовних знань, комунікативної грамотності, але й орієнтації у типових явищах національної дійсності, притаманних певній етнокультурній спільноті, що дає змогу ефективно спілкуватися та досягати взаєморозуміння між учасниками діалогу, тому курс „Лінгвокраїнознавство української мови” входить до циклу лінгвістичних дисциплін, що викладаються студентам-іноземцям, які вивчають українську мову, і є важливою складовою професійної підготовки майбутніх філологів і перекладачів. Відповідно до навчального плану підготовки бакалаврів лінгвокраїнознавча дисципліна викладається студентам-іноземцям, які навчаються за спеціальністю «переклад з української мови», на третьому курсі і покликана репрезентувати іноземцям мовну картину світу українського етносу, а також допомогти сформувати культурно-комунікативну компетенцію. Цей курс знайомить студентів з типовими явищами національної дійсності через посередництво мови та в процесі її вивчення, залучає студентів-іноземців до української культури, іншого способу мислення й уявлень про світ, вчить самостійно вести і спрямовувати діалог культур, що необхідно для вільної орієнтації у процесі спілкування з носіями мови, для розуміння та правильного тлумачення неадаптованих текстів, художніх творів, їх адекватного перекладу. Серед основних завдань курсу можна назвати такі: розглянути мову як основу національної культури; показати українську мову як невичерпне джерело знань про світосприйняття, історію і сучасне, духовну і матеріальну культуру українського етносу; охарактеризувати національно-культурну специфіку лексичної бази

української мови; навчити розпізнавати країнознавчу інформацію у мовних одиницях різних рівнів; аналізувати тексти у лінгвокраїнознавчому аспекті.

Лінгвокраїнознавчий курс викладається у формі лекцій і розпочинається висвітленням мови як основи національної культури, аналізом проблем міжкультурної комунікації, обґрунтуванням вивчення іноземної мови у зв'язку з культурою народу-носія. Студентам наголошується на тому, що саме лексичний рівень мови розкриває національно-культурну своєрідність, є носієм інформації про духовну й матеріальну спадщину та сучасне життя українців, тому основну увагу у цьому курсі зосереджено на вивченні безеквівалентної та фонові лексики, хоча не залишаються без уваги й одиниці інших систем мови. Уся ця попередня інформація дає змогу перейти до характеристики номінативних одиниць як джерела лінгвокраїнознавчої інформації, зокрема висвітлити питання лексичного поняття та міжмовної еквівалентності, значущості безеквівалентної та фонові лексики у мовній картині світу етносу. Основну частину курсу складають теми, присвячені національно-культурній семантиці українського слова, а центр тяжіння припадає на групи слів з національно-культурною семантикою, що пов'язані з духовною та матеріальною сферою життя українців: назви традиційного українського побуту, народного одягу, господарських та землеробських знарядь, традиційних та обрядових страв, соціальної сфери життя, звичаїв, обрядів, народного мистецтва і ремесел, а також суспільно-політична лексика, найменування історичних реалій, лексики, що відображає дохристиянські вірування праукраїнців та християнське віровчення, групи слів на позначення рослинного і тваринного світу тощо. Окрему тему присвячено національно-культурній складовій ономастичної лексики, зокрема індивідуальній семантиці українських антропонімів, історії становлення та сучасній офіційній формі іменування людини, етимологічному й словотвірному аналізу характерних українських прізвищ, символіці імені у фольклорі та літературі, конотаціям історико-соціального плану топонімів, гідронімів, мікротопонімів міста Києва. Опанування лінгвокраїнознавчою інформацією передбачає звернення до глибин українського слова, тобто вивчення міфопоетичного підґрунтя його семантики. Цьому питанню присвячено тему „Етноміфопоетичний компонент у семантиці українського слова”. Українська фразеологія й афористика, прислів'я та приказки як втілення народної мудрості, моралі, етнічних стереотипів розглядаються у темі „Національно-культурна семантика стійких мовних одиниць”. Окремі теми знайомлять студентів з національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки, особливостями мовного етикету українців та національними рисами невербальної комунікації. Особливу увагу приділено у курсі фольклорним текстам, оскільки саме вони є потужним джерелом національно-культурної інформації. Студенти вивчають зразки народно-обрядової творчості, історичних пісень, народних прикмет, повір'їв, замовлянь, скоромовок, загадок, народних казок та байок, у процесі навчання звертається увага студентів на національно-культурний компонент лексики цих текстів. Підсумкова тема носить практичний характер: студентам пропонуються різножанрові тексти з метою охарактеризувати їх у лінгвокраїнознавчому аспекті, залучаючи знання, отримані впродовж вивчення курсу. Під час семестру студенти готують реферати, виступають з доповідями, а також обирають лінгвокраїнознавчий матеріал для подальших наукових досліджень, що у перспективі виливається у захист бакалаврських та магістерських робіт з лінгвокраїнознавчої проблематики.

Для вивчення лінгвокраїнознавчої дисципліни студентам пропонується перелік основної та додаткової літератури, де перше місце займає навчальний посібник, який

побудований не за традиційною схемою „тема – текст – питання до тексту”, а складається з різного виду завдань, серед яких важливе місце посідають проблемні завдання [13]. Пропонований навчальний посібник складається з двох частин, першу з них присвячено розгляду десяти тем, теоретична і практична складова яких представлені у завданнях, що спонукають студентів до активної розумової діяльності. З метою оптимізації навчального процесу подано лінгвокраїнознавчий коментар, який є другою частиною посібника. Він виконує функцію словника-довідника і містить необхідну інформацію лінгвістичного та енциклопедичного характеру з накопичених у науці досліджень з етнографії, етнолінгвістики, міфопоетики, фольклористики, часто недоступних іноземним студентам або важких для їхнього сприйняття. Хоча метою видання було створення цілісного образу України, слід відзначити, що представленим матеріалом не вичерпується вся лінгвокраїнознавча проблематика, увагу було зосереджено на найяскравіших та інформативно значимих для іноземців матеріалах. Посібник не містить відповіді на всі питання, він спонукає студентів, що прагнуть знати українську мову та культуру, до активних творчих пошуків. Автор розуміє, що не всі завдання у пропонованому посібнику можна назвати проблемними, але хочеться наголосити на зміні підходу до викладення матеріалу, що полягає у активному залученні студентів до пізнавального процесу, спонуканні до роздумів над тією чи іншою проблемою, до пошуків відповідей на завдання-проблему. Серед відомих методів проблемного навчання перевага надавалася проблемному викладу матеріалу та дослідницько-пошуковим методам. Наведемо спроби використання технології проблемного навчання у лінгвокраїнознавчому курсі української мови для іноземних студентів.

Завдання. Пасхальне яйце є найголовнішим символом одного з релігійних свят християн – Великодня. Але прадавні звичаї розмальовувати навесні яйця з'явилися у слов'янських народів ще в часи язичницьких вірувань. Яйце здавна вважалося символом життя і першопочатком всесвіту. Яку техніку розпису Великодніх яєць відображають їхні назви?

Крашанка, писанка, крапанка, дряпанка (шкрябанка, різьбянка, скрьобанка), мальованка, восківка-бісерка.

У цьому завданні для створення проблемної ситуації подається інформація, необхідна для подальшої пізнавальної діяльності студентів. Далі студенти-іноземці, маючи ілюстрації та використовуючи попередні знання з лексикології та словотвору, пригадують, що вже їм відомо з традицій святкування Великодніх свят (для студентів третього курсу це вже четвертий рік перебування в Україні), та намагаються самостійно визначити техніку розпису. На допомогу також приходять „Лінгвокраїнознавчий коментар”, який підтверджує чи спростовує здогадки студентів.

Прикладом проблемного навчання може бути поетапний поділ навчального матеріалу на завдання та організація вивчення матеріалу самостійно. У такому випадку студенти оволодівають поданим матеріалом частинами, користуючись довідкою, і готуються до теоретичних узагальнень.

Завдання 1. З'ясуйте значення та походження назв народних майстрів, ремісників, спеціалістів різних промислів. За допомогою зверніться до довідки.

Бондар, кошикар, гончар, швець, ткач (ткаля), скриняр, столяр, тесляр, лимар (розм. – римар), килимар, стельмах, коваль, кравець, зброяр, шкіряник.

Довідка: ремісник, майстер, який виготовляє дерев'яні відра, діжки, бодні; майстер, який виготовляє посуд та інші вироби з глини; майстер, що плете кошики; майстер, який шиє і ремонтує взуття; майстер чи майстриня, що виготовляють

тканини; майстер, що виробляє килими; майстер, що займається грубою обробкою деревини, спорудженням дерев'яних будов, простих меблів; майстер, що займається тонкою обробкою деревини і виробів з дерева; майстер, який виготовляє ремінну зброю; майстер, що куванням обробляє метал, виготовляє металеві предмети; майстер, який робить вози, сани, колеса; майстер, який виготовляє зброю; спеціаліст із пошиття одягу; майстер, що займається виготовленням шкіри.

Завдання 2. З'ясуйте значення та походження назв народних майстрів, ремісників, спеціалістів різних промислів. За допомогою зверніться до довідки.

Бджоляр, бортник, вівчар, рільник (землероб), мисливець, хлібороб, рибак (рибалка, риболов), чумак.

Довідка: той, хто розводить бджіл; лісовий бджоляр; той, хто розводить чи доглядає овець; той, хто займається рільництвом, тобто землеробством, вирощуванням польових культур; той, хто ловить рибу, займається рибальством; той, хто займається добуванням диких звірів і птахів з метою використання їхнього м'яса, хутра; той, хто вирощує хліб; візник і торговець, що перевозив на волах хліб, сіль, рибу та інші товари для продажу.

Завдання 3. Прочитайте уривок з книги „Опис України” француза Гійома ле Вассера де Боплана про ремесла, якими займалися українці.

Після розповіді про хоробрість козаків доречно буде сказати також про їхні звичаї і заняття. Отож, будете знати, що серед цих людей взагалі бувають досвідчені знавці всіх ремесел, необхідних у людському житті: теслярі для будівництва як домів, так і човнів, стельмахи, ковалі, зброярі, шкірники, римарі, шевці, бондарі, кравці та ін. Вони дуже вміло виробляють селітру, якої на цих землях багато, і роблять з неї досконалий порох до гармат. Жінки прядуть льон і вовну, роблять з них полотна і тканини для щоденного вжитку. Усі вони добре вміють обробляти землю, сіяти, жати, пекти хліб, готувати м'ясо всіх родів, варити пиво, виробляти питний мед, брагу, горілку [1].

Важливим є встановлення зв'язків між темами і матеріалом. Так, наприклад, у наступній темі, де розглядається національно-культурна специфіка антропонімів, подано завдання, яке спирається на попередні знання, активізує та закріплює їх.

Завдання 4. Пригадайте назви народних майстрів, ремісників, спеціалістів різних промислів. Подумайте, якими ремеслами володіли власники цих українських прізвищ?

Гончар, Бондар, Стельмах, Бортниченко, Мостовенко, Кушнір, Лимар, Прасок, Колісник, Олійник, Грабар, Шаповал, Дігтяр.

Наступне завдання (одне з найулюбленіших завдань усіх без винятку курсів) з теми, яка присвячена антропонімам, спонукає до практично-пошукової діяльності студентів, а в лінгвокраїнознавчому коментарі до нього подано теоретичний, узагальнений матеріал.

Завдання. Прочитайте групи імен дохристиянського періоду і встановіть їх лексико-семантичне наповнення: 1) імена, що вказували, яка за рахунком була дитина в сім'ї; 2) імена, що вказували на час народження дитини; 3) імена, що вказували на різні обставини народження дитини; 4) імена-талісмани (імена тварин та інших живих істот навколишнього світу); 5) імена-обереги (повинні були захищати дитину від злих сил). Використовуючи поданий матеріал, розкажіть про давньослов'янські язичницькі вірування і забобони, пов'язані з вибором імені для дитини.

Первуша, Вторак, Третьак, Четвертак, Шестак, Семик, Дев'ятко, Одинець; Весна, Зима, Підосінь, Політко, Неділя; Ждан, Неждан, Біда, Найден, Дорога, Ліс; Мовчан, Веселун, Безсон, Плакса, Мал, Худяк, Глух, Ушан, Рудак, Чорниш, Білявка, Добриня; Вовк, Ведмідь, Ворона, Лисиця, Білка, Заєць, Сом, Щука, Жук; Некрас, Нехорошко, Крив, Ненаш, Худяк, Безрук.

У лінгвокраїнознавчому коментарі до цього завдання з теми „Національно-культурна складова ономастичної лексики” студенти знаходять таку інформацію. „Традиція давати людині ім'я ведеться з давнини. У різних народів існують свої принципи називання дітей, які залежать від історичних, суспільно-політичних, культурно-етнічних умов життя. В українській історичній антропоніміці виділяють декілька основних періодів. Перший – дохристиянський період. Східні слов'яни до утворення Давньоруської держави мали розгалужену систему імен. Цікаві імена існували у слов'ян – язичників, праукраїнців: Первуша, Весна, Ждан, Веселун, Вовк, Ведмідь, Нехорошко тощо. Ці імена вказували на час народження дитини або на те, яка за рахунком була дитина в сім'ї, на різні обставини народження дитини. Серед них були імена – талісмани, функцію яких виконували імена тварин та інших живих істот навколишнього світу, а також імена – обереги, що повинні були захищати дитину від злих сил” [13: 173]. Далі до кожного з періодів історичної антропоніміки подано різного виду завдання, які відбиті у формі теоретичних викладів у лінгвокраїнознавчому коментарі.

Пропонуємо подивитися, як системою розроблених завдань у студентів-іноземців формуються уявлення про міфопоетичну картину світу українців. До усіх завдань є матеріал у лінгвокраїнознавчому словнику, що має на меті оптимізувати та активізувати пошуки студентів.

Завдання 1. А. Прочитайте деякі з визначень поняття «міф», що існують у сучасній науці, та прокоментуйте, як ви їх розумієте. З'ясуйте основу кожного з підходів до трактування поняття міфу.

Міф – це стародавня народна оповідь про явища природи, створення світу та його природних і культурних елементів, історичні події тощо або фантастичні оповідання про богів, обожнених героїв, уявних істот (Є. Мелетинський, В. Жайворонок).

Міф – це давні вірування народу, сказання про походження Всесвіту, Землі, явищ природи, Богів, героїв (Г. Лозко).

Міф – це сакральна історія соціуму (М. Еліаде).

Міф – це узагальнене відображення дійсності у вигляді чуттєвих уявлень або, точніше, у вигляді тих чи інших одухотворених істот (О. Лосєв) [10; 6; 7; 5; 9].

Б. Прочитайте текст-пояснення. Розкажіть, що вивчає міфологія? Які існують міфи, про що вони розповідають? Які характерні риси притаманні давньоукраїнській міфології?

Міфологія – вчення про міфи, сукупність міфів того чи іншого народу (наприклад, давньоіндійська, давньогрецька, давньоримська, давньокитайська, шумерська міфології тощо). За тематикою міфи можна поділити на кілька циклів: 1) космогонічні – про походження життя, створення світу; 2) антропогонічні – про створення людини; 3) тотемні – про тотемічних предків окремих племен, в основі яких лежать фантастичні уявлення про походження племені від певних тварин; 4) теогонічні – про походження богів; 5) календарні – про річні цикли природи та обряди, пов'язані зі зміною пір року і господарською діяльністю; 6) есхатологічні – про

потойбічний світ та передбачення майбутнього; 7) героїчні або культово-біографічні – про життєві випробування і діяння окремих героїв, тобто перехідні від опису міфічних божеств до подвигів героїв-людей; 8) астральні – про зірки та планети. Часто названі теми тісно переплітаються. На відміну від інших, давньоукраїнська міфологія є природною, пов'язана з хліборобським або пастушим побутом предків і виявилася в народних обрядах та фольклорі: піснях, казках, легендах, загадках тощо. Характерно, що космогонічні міфи, якими так багата слов'янська, у тому числі українська, міфологія, є ознакою високого рівня культурного розвитку народу (За С. Мелетинським, Г. Лозко, В. Войтовичем) [10; 7; 2].

Завдання 2. А. Прочитайте визначення термінів «демонологія» і «пантеон».

Демонологія – сукупність міфічних уявлень, заснованих на вірі в духів-демонів, які шкодять або сприяють людині в її справах. Народна уява найчастіше надавала демонічним істотам людської подобу, тобто наділяла їх антропоморфними рисами.

Пантеон – сукупність усіх божеств в якій-небудь політеїстичній релігії.

Б. Подані назви міфологічних істот розподіліть на дві групи: 1) назви божеств і 2) назви злих духів. Розкажіть, що вам відомо про них. Опишіть основні риси та функції язичницьких богів та демонологічних істот.

Сварог, Даждьбог, Перун, Велес, Стрибог, Сімаргл, Світовид, Білобог, Чорнобог, Ярило, Дана, Мокоша, відьма, чорт, дідьки, домовик, лісовик, водяник, русалки, перелесник.

Завдання 3. А. Прочитайте уривок з „Повісті минулих літ”, датований 980 роком, де згадуються боги, які стояли на княжій горі у Києві. Які боги були в пантеоні за часів князя Володимира Великого? Чи входив до пантеону Велес?

І почав княжити Володимир у Києві один.

І поставив кумирів на горі за теремним двором:

Перуна дерев'яного, а голова його срібна, а вус – золотий,

І Хорса, і Дажбога, і Стрибога, і Сімаргла, і Мокош.

І жертви їм приносили, називаючи богами...

На тій горі нині стоїть церква Святого Василя... [12].

Б. Які назви слов'янських язичницьких богів мають у собі корінь „бог”? Проаналізуйте семантику та словотвірні особливості цих теонімів. Чи пов'язане походження цих лексем з уявленнями пращурів про функції богів?

Всебог, Дажбог, Стрибог, Білобог, Чорнобог.

Завдання 4. А. Прочитайте уривок словникової статті „бог” зі словника-довідника В. В. Жайворонка „Знаки української етнокультури”. Зверніть увагу на етимологію слова „бог”.

Тисячолітні звичаї праукраїнців залишили у мовній скарбниці багато слів, які етимологічно пов'язані зі словом «бог», а також сталих виразів з цим словом. Бог – слово давнє, перського походження і означає „багатство”, „добро”, пізніше „податель добра”, тому таке розгалужене словотвірне гніздо з цим коренем в українській мові – багач, багатий, багатир, багатство, збіжжя, небога, небіж тощо. Кожне сучасне слово видозмінює своє первісне значення: збіжжя – те, що подають боги, зубожіти – позбавитися заступництва богів, небога – та, від кого відступається опіка Божя, небіжчик – людина без земної опіки Бога. Давніми є й слова, що колись були вигуківими сполуками на зразок бозна (Бог знає), помагайбі (помагай Боже), спасибі (спаси Боже) [6].

Б. Прочитайте слова української мови, що мають спільний корінь зі словом „бог”, поясніть семантичне наповнення цих лексем.

Богоматір, богородиця, богиня, богомаз, богомолець, богослов, богослужіння, боготворити, божественний; багач, багатий, багатство, збіжжя, небога, небіжчик, богема, божевільний; спасибі, богзна, помагайбі.

Завдання 5. З'ясуйте значення сталих виразів, до складу яких входить лексема «бог».

Бійся Бога, Бог дасть, Бог з ним, Бог з тобою, Боже мій, Боже помози, боронь Боже, дай Боже, дасть Бог, з Богом, ради Бога, слава Богу, хвалити Бога, дякувати Богові.

Завдання 6. А. Прочитайте про найдавніших богів праслов'ян, якими вважаються Род і Рожаниця.

Найдавнішими праслов'янськими богами вважаються бог Род (Рід) та богиня Рожаниця, які часто згадуються у давніх списках дохристиянських богів. Род – першобог, творець всесвіту, бог життя, долі, володар вирію, батько Білобога і Чорнобога, опікун дерева життя. Культ єдиного чоловічого божества – Рода – виник не раніше II тис. до н.е., панував досить довго і продовжував існувати в Київській Русі, незважаючи на введений Володимиром культ Перуна, а потім і Христа. Його відповідником був землеробський культ Сварога – бога неба, володаря всього живого. Рожаниці – богині дітонародження, жіночої долі, долі новонародженої дитини. За віруваннями, вони оберігають кожну матір та її немовля від нечистої сили, аж поки дитину не похрестять. Культ Рожаниці як Великої Богині розквітнув ще за часів матриархату, а пізніше втілювався в образах богині Лади та її дочки Лялі. Велику пошану праукраїнці віддавали богам Роду і Рожаниці, що знайшло відображення у мові. Слово «род» у стародавніх пам'ятках означає ряд поколінь, родичів і нащадків, земляків і цілий народ, що походить від одного предка. Звідси й вислови: без роду й племені – хтось самотній, не має ані родини, ані родичів; з роду в рід – з покоління в покоління, від батьків до дітей; на роду написано – судилося, така доля; родом (звідки) – вживається для визначення місця народження, національності (За В. Войтовичем та В. Жайворонком) [2; 3; 6].

Б. Розкрийте семантичне наповнення слів з коренем -род- / -рід-.

Рід, рідний, рідня, родина, родити, родич, родини, родинний, родовитий, родовід, породілля, родоначальник, урожай, народжувати, народження, відродження.

В. Визначте семантику слова «рід» в українських прислів'ях і приказках.

Який рід, такий і плід.

Козацькому роду немає переводу.

Ми такого роду, що любимо свободу.

Не пізно до свого роду й опівночі.

Подивись у воду, якого ти роду.

Завдання 7. Користуючись матеріалом попередніх завдань та лінгвокраїнознавчим коментарем, з'ясуйте походження назв богів та демонологічних істот. Зверніться до довідки та знайдіть етимологічний зв'язок між цими іменами та лексемами української мови.

Відьма, Березиня, Велес, Вій, Доля, Жива, Мокоша, Лада, Коляда, Купало, Перун, Світовид, Стрибог, Ярило.

Довідка. Відати, знати; берегти, оберіг; ділити; коло, календар; коло, коловорот, колесо, або купа, вкупі, купатися; жити, життя; мокрий, мокнути; вії; волох, волохатий; вид, світ; перти, упертий, уперіцити; стріла, стрімкий; ярий, ярові; лад, безладдя, ладнати, ладо.

Завдання 8. Які дохристиянські уявлення праслов'ян про міфологічних істот відображено у народних висловлюваннях?

Помагай, Дажбоже і Коло Свароже!; Ой дай Боже!; Так йому на роду написано!; Така його доля!; Хай тебе Перун трісне!; Бодай тебе Перун побив темненької ночі!; Лихо його принесло!

Завдання 9. А. Доведіть, що походження назв наведених міфологічних істот є прозорим.

Вій, домовик, лісовик, болотяник, польовик, водяник.

Завдання 10. Прочитайте список діячів драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки, знайдіть імена міфологічних персонажів та охарактеризуйте їх.

Дядько Лев, Лукаш, Русалка, Русалка Польова, Лісовик, Мавка, Перелесник, Пропасниця, Потерчата, Куць, «Той, що греблі рве», «Той, що в скелі сидить», Водяник, Мати Лукашева, Килина, Злидні, Хлопчик, Діти Калинині, Доля.

Завдання 11. Українські казки розповідають про богатирів – людей-напівбогів, яких бог наділив великою силою, щоб могли охороняти рідну землю від ворогів, зміїв чи іншої темної сили. Назвіть, чим промовисті їхні імена.

Котигорошко, Іван Побиван, Вернидуб, Дубиня, Крутивус, Загативода, Дунай-богатыр, Гориня, Вернигора, Розтихайгора, Іван Вітер, Об'їдайло, Розімнізалізо, Слухало, Стрілець, Морозко.

Завдання 12. Назвіть імена міфологічних персонажів, що залишилися в сучасних географічних назвах?

Волосів Яр (на Вінниччині), Волоська вулиця (у Києві), Волосова вулиця (в Новгороді), гора Велесове Ребро (біля Ростова), гора Велес (у Боснії); городище Саварка або Свароме (на Київщині), село Саварка (на річці Рось), село Сваричів (на Івано-Франківщині), Сваров (у Чехії), Сварове, Сварине, Сварчец, Сварчев (у Польщі), Сварехова гора (на Балканах), Сварха, Сваравіс (у Прибалтиці); Перунова рінь (на Дніпрі), село Перунове, урочище Перуни (на Черкащині); поселення Макошине (на Чернігівщині), Мокошин (у Чехії); річки Стрий, Стрибозька, Стрибоне озеро, Стригород, село Стрибіж (на Житомирщині).

Завдання 13. А. Прочитайте назви українських річок, що належать до одного гідронімичного ряду. Поясніть етимологію цих найменувань.

Дон, Донець, Двіна, Дунай, Дніпро, Дністер.

Б. Прочитайте думки вчених щодо походження назв річок Дон, Донець, Двіна, Дунай, Дніпро, Дністер.

На думку вчених, назви рік Дон, Донець, Двіна, Дунай, Дніпро, Дністер походять від спільного кореня, що означає воду взагалі. Ці гідроніми пов'язують також з ім'ям богині Дани, що у праслов'ян була богинею води, річок і дощу, вважалася жіночим першопочатком всесвіту. Дослідники вважають, що слово Дана означає: да – вода, на – неня, мати, тобто «вода-мати». Від імені Дани і утворилися назви багатьох річок. Слово Дунай – назва відомої річки, і сьогодні вживається як загальне позначення для великих і малих річок: «За ріками, за дунаями». У «Слові о полку Ігоревім» Дунай – це річка взагалі, будь-яке водоймище, вода: «На дунаї Ярославнин голос слишиться». Найбільші й найвідоміші річки України Дніпро і Дністер оспівані в багатьох народних думах та історичних піснях (За В. Жайворонком, В. Войтовичем, Г. Лозко) [6; 2; 7].

Завдання 14. Поясніть етимологію власних назв. Назвіть наукові відповідники цих народних найменувань. Які легенди пов'язані з ними?

Перунів цвіт, Волосожари, Стожари, Чумацький Шлях.

Завдання 15. Прочитайте порівняння і сталі вислови, до складу яких входять назви міфологічних персонажів. Користуючись матеріалом довідки, розкрийте їхній зміст.

1) Як Берегиня; як відьма; як Баба-Яга; як Дана; як Вій; як вовкулака; як чорт; 2) боятися, як чорт ладану (хреста); жити, як вовкулака; судити, як Дажбог; коси, як у русалки; як чорт зливав; 3) ні в бога, ні в чорта не вірити; напиться до зеленого змія; знатися з нечистою силою; злидні годувати.

Довідка. 1) Добра, піклується про всіх, охороняє сім'ю; зла, сварлива жінка; негарна, страшна; гарна, молода, вродлива; страшний чоловік; злий чоловік; 2) дуже боятися; самотньо, ні з ким не спілкуючись; справедливо, по правді; довгі, розпущені; зник безслідно; 3) ні в що не вірити; сильно, до нестями напиться; займатися чаклунством; жити в бідності, нужді.

Підсумовуючи, варто зазначити, що досвід роботи в іноземній аудиторії й досвід викладання лінгвокраїнознавчого курсу шляхом використання проблемних завдань дає підстави говорити про ефективність проблемних методів навчання, що підтверджується постійною зацікавленістю студентів, активністю як на аудиторних заняттях, так і під час виконання самостійної роботи. Проблемне навчання сприяє розвитку навичок наукового пізнання, виховує активну творчу особистість, здатну до самостійного вирішення проблеми, активізує прагнення зрозуміти й пояснити явища та події реальності. Слід також зазначити, що проблемні методи навчання, зокрема проблемні виклади матеріалу та дослідницько-пошукові методи, мають перспективи посісти головне місце в освітній системі вищої школи та повинні використовуватися при підготовці іноземних фахівців, зокрема майбутніх філологів-україністів та перекладачів з української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боплан Г. Опис України [Пер. з фр. В. Косика] / Г. Боплан. – Львів: НВП „Мета”, 1998. – 180 с.
2. Войтович В. М. Українська міфологія / В.М. Войтович. – К. : Либідь, 2005. – 664с.
3. Войтович В. М. Міфи та легенди давньої України / В. М. Войтович. – Тернопіль : Богдан, 2005. – 392 с.
4. Державний стандарт з української мови як іноземної / Укл. Ніколаєва Н. С., Бондарєва Н. О., Дем'янюк А. А., Шевченко М. В., Карпенко Л. В., Овдіюк В. В., Якубовська М. Ю. – У 5 ч. – I середній рівень (B1). – ч. 3. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. – 36 с.
5. Элиаде М. Избранные сочинения: Миф о вечном возвращении: Образы и символы: Священное и мирское: [Пер. с фр]. – М. : Ладомир, 2000. – 414с.
6. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703с.
7. Лозко Г. С. Коло Свароже: Відроджені традиції / Г.С. Лозко. – К. : Укр. письменник, 2004. – 222 с.
8. Лозко Г. С. Українське народознавство / Г.С. Лозко. – К. : Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
9. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф: Труды по языкознанию / А. Ф. Лозко. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 479 с.
10. Мифология: Большой энциклопедический словарь / Под. ред. Е.М. Мелетинского. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 736 с.
11. Пассов Е. И. Концепция коммуникативного иноязычного образования (теория и ее реализация). Методическое пособие для русистов / Е. И. Пассов, Л. В. Кибарева, Э. К. Колларова. – СПб : „Златоуст”, 2007. – 200 с.

12. Повість врем'яних літ: Літопис (за Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післямова, коментар В. В. Яременка. – К. : Рад. письменник, 1990. – 558 с.
13. Самусенко О. М., Клімкіна О. І. Лінгвокраїнознавство: Україна : навч. посібник. – К. : ВПЦ „Київський університет”, 2009. – 256 с.

*Стаття надійшла до редакції 05.10. 2012
доопрацьована 15. 10. 2012
прийнята до друку 25. 01. 2013*

PROBLEMATIC METHODS OF TEACHING LANGUAGE AND COUNTRY STUDY COURSES OF UKRAINIAN FOR FOREIGN STUDENTS

Oksana Samusenko

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Institute of Philology,
Department of Ukrainian and Russian Languages as Foreign,
Taras Shevchenko Ave., 14, room 61, 01601 Kyjiv, Ukraine
phone.: 044 239 34 39
e-mail: oksamusenko@mail.ru*

This article is devoted to problems associated with the modern development of Ukrainian as a foreign language. It analyses current pursuits of methods for teaching foreign languages. It reveals the use of problematic methods of learning in language and country study courses of Ukrainian for foreign students.

Key words: Ukrainian as a foreign language, language and country studies, problematic methods of teaching, foreign students.

ПРОБЛЕМНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКОМ КУРСЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ

Оксана Самусенко

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
Институт филологии,
кафедра украинского и русского языков как иностранных,
бульвар Тараса Шевченко, 14, комн. 61, 01601 Киев, Украина
тел.: 044 239 34 39
эл. почта: oksamusenko@mail.ru*

Статья посвящена проблеме современного развития украинского языка как иностранного. В работе рассмотрены современные поиски методов преподавания иностранных языков, освещено использование проблемных методов обучения в лингвострановедческом курсе украинского языка для студентов-иностранцев.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, лингвострановедение, проблемные методы обучения, иностранные студенты.